

יום שישי, 18 בספטמבר 2026

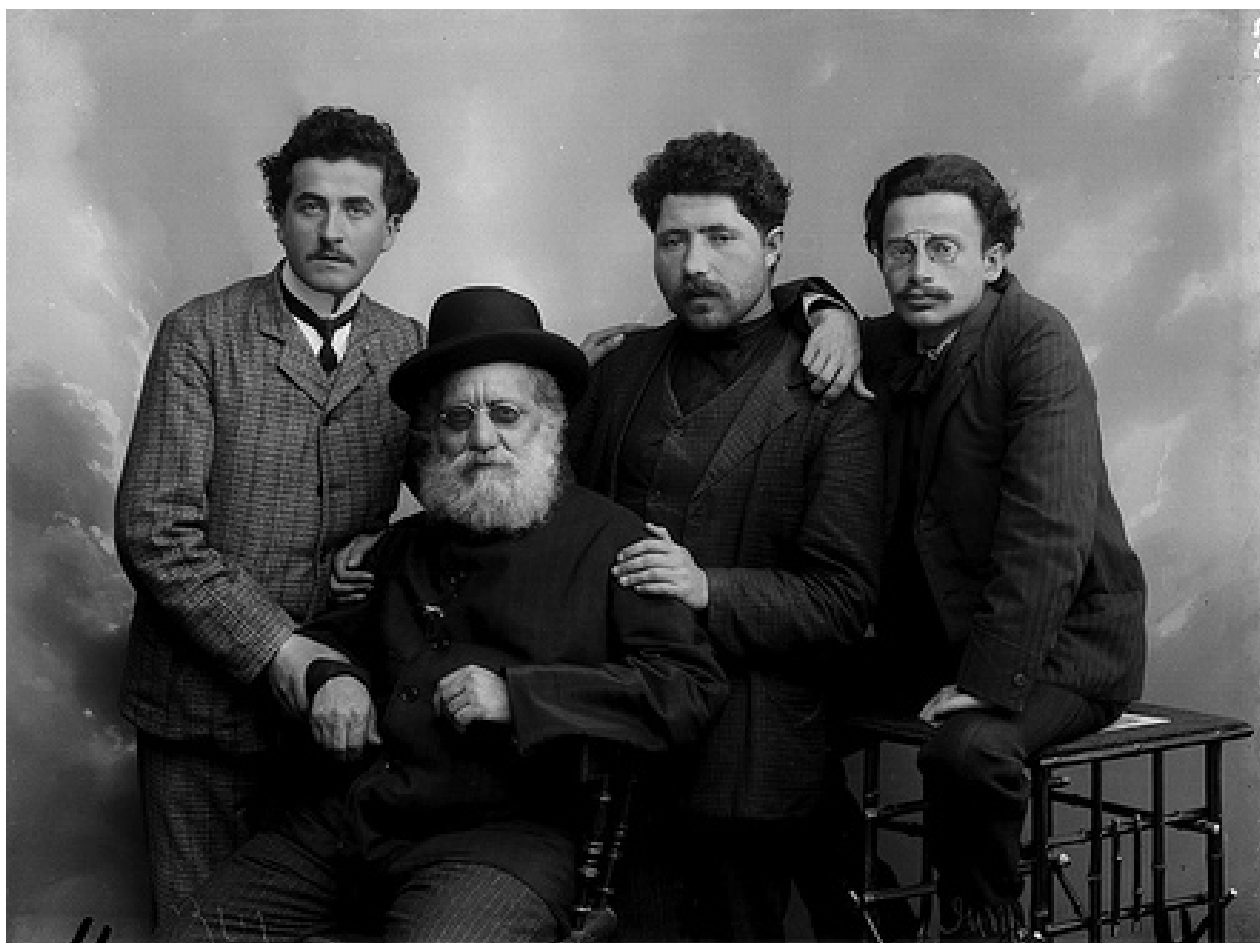

ש"י עגנון (מימין) ודוד שמעוני, יפו 1910 ([ארכיון בית עגנון](#))

מאת אביעד הכהן

יחסי הידידות בין הסופר ש"י עגנון לבין המשורר [דוד שמעוני](#) נמתחו על פני עשרות שנים. על אף שהיו כמעט בני אותו גיל (שמעוני נולד בשנת 1886, שנה לפני עגנון), היכרותם הממשית החלה עם עלייתו של עגנון ארצה, בשנת 1908, והשתקעותו ביפו. כמו רבים מאנשי העלייה השנייה, גם הם היו חברי מפלגת [הפועל הצעיר](#). ארבעה מאנשי הרוח והספר שבהם הונצחו בצילומי המפורסם של אברהם סוסקין, ובו נראים

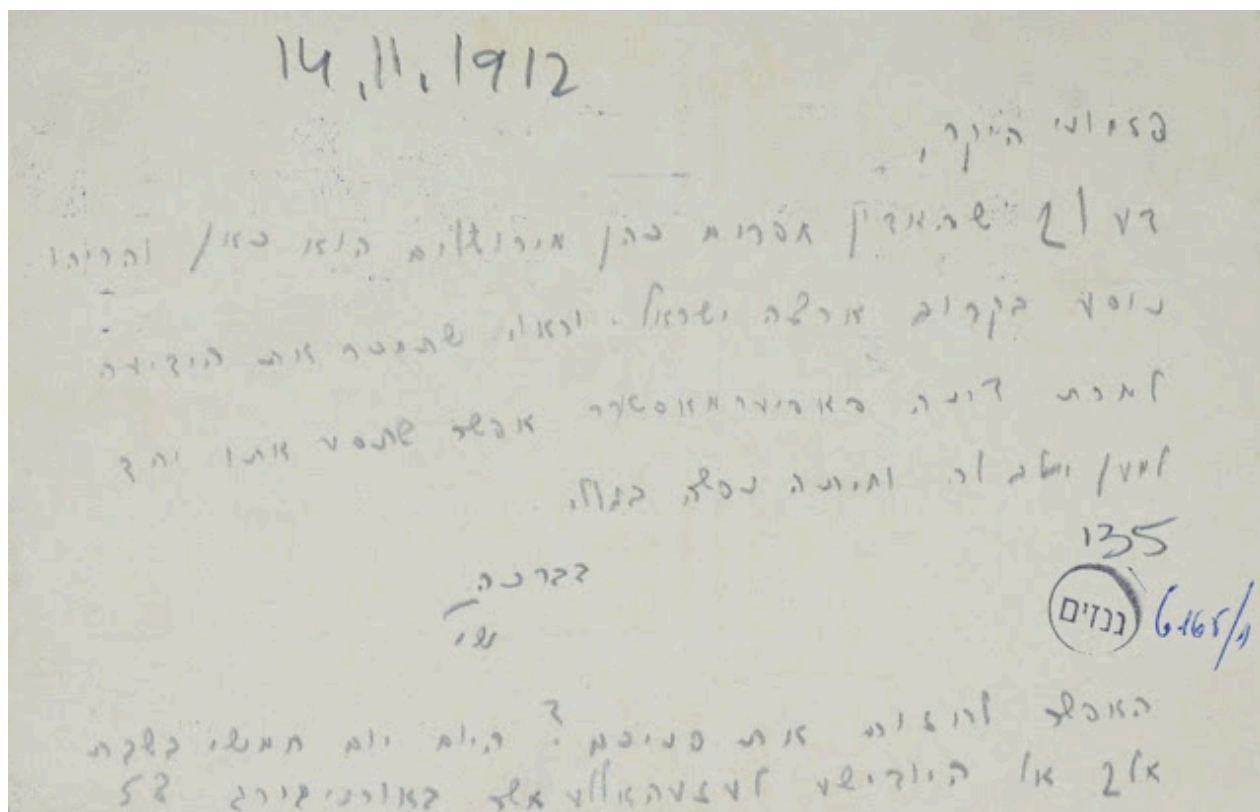
עגנון ושמעוני לצד אז"ר ויוסף חיים ברנר. על תמונה זו כתב חוקר הספרות העברית דן לאור: 'אותה שעת חסד, שבה חיו ופעלו סופרים אלה יחד עם אחרים ביפו ובסביבתה, הייתה שעת לידתה של הרפובליקה הספרותית בארץ ישראל' (**חיי עגנון**, שוקן, תשנ"ח, עמ' 69).

מימין לשמאל: דוד שמעוני, י"ח ברנר, אז"ר, עגנון, יפו 1910 ([ויקימדיה](#))

עגנון הנציח את דמותו של שמעוני באחד מסיפוריו הראשונים, 'גבעת החול', שם כינה אותו בשם 'פזמוני', ספק בהלצה ספק בלשון גנאי. כך גם כינה אותו בחיבוריו המאוחרים יותר, דוגמת **תמול שלשום**. ברם, מעיון במכתבים שהחליפו ביניהם עגנון ושמעוני, שמתפרסמים כאן לראשונה, ניתן ללמוד שלפחות בתחילת הדרך לא סבר עגנון שיש בכינוי זה כדי לבזות את ידידו, וראה בו לכל היותר שם חיבה. כך עולה מכמה גלויות ששלח עגנון לשמעוני מברלין, זמן קצר לאחר שנסע לגרמניה. עגנון, כידוע, השתקע בגרמניה למשך תריסר שנים, עד לאחר שרפת ביתו בבאד הומבורג, בשנת 1924.

באיגרת ידידות זו, למשל, שכתב עגנון שבברלין לשמעוני ביום 14 בנובמבר 1912 ועיסוקה בענייני חולין (הוא מספר כי המחנך והמנהל הירושלמי **אפרים כהן-רייס** נמצא עתה בברלין ועומד לשוב לארץ), הוא קורא לו 'פזמוני היקר', מסיים במשאלה 'האפשר לחזות את פניכם?', וחותם בשמו הפרטי ש"י. עגנון כיוון גם לבת זוגו של שמעוני, **דינה פפירמייסטר**, בת למייסדי ראשון לציון, שמכתביה לשמעוני כונסו על ידי נכדם, הסופר יובל שמעוני, בספר **עשר שנים: אהבת דינה לדוד**, כרמל, 2003).

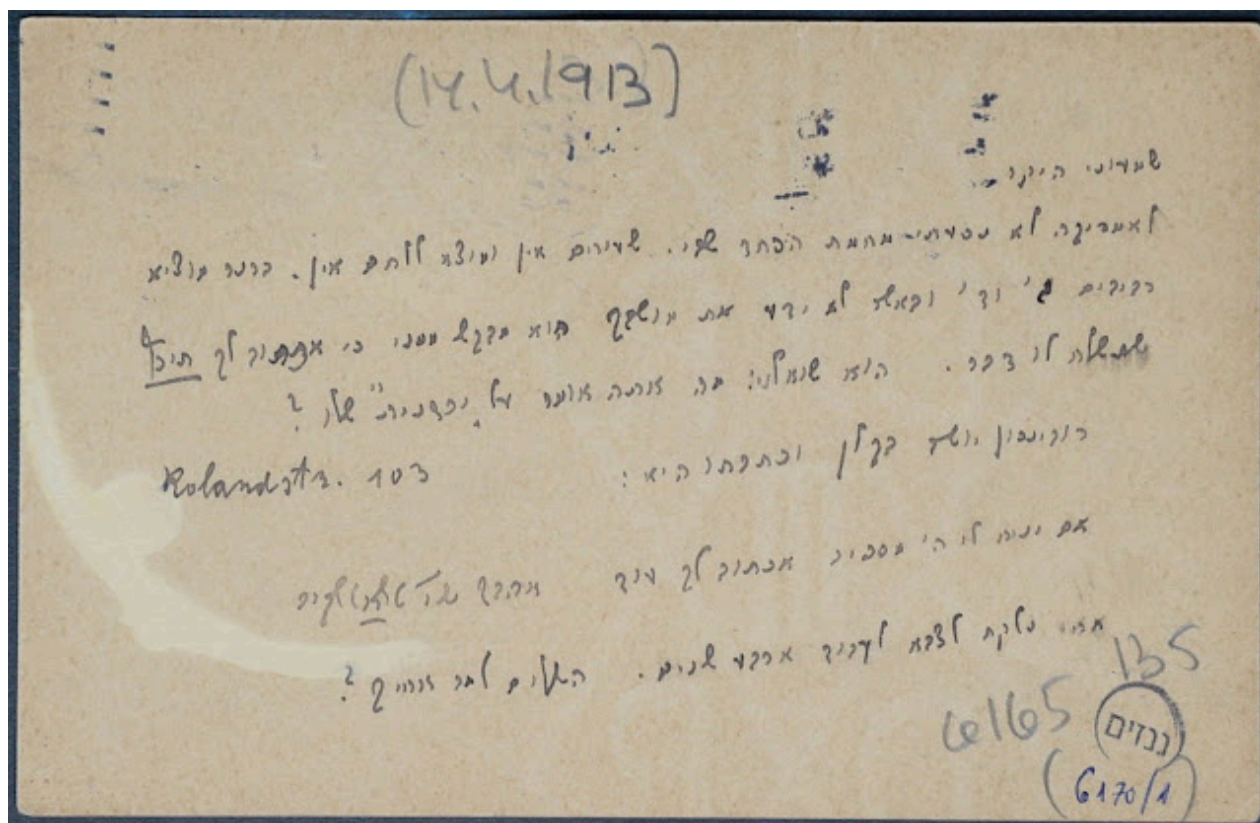

'פזמוני היקר' – עגנון לשמעוני, 14 בנובמבר 1912 (הקלקה על האזורים תגדיל אותם לקריאה נוחה יותר)

מן המכתבים ששלח עגנון לשמעוני מגרמניה עולה תמונה קודרת של סופר עברי הנאלץ לחַזֵר כל העת על פתחי נדיבים, כדי שאלה יספקו לו מעט עבודה במתן שיעורים בעברית וכך יהיה לו במה להחיות את נפשו. עגנון, שהתלונות המתמידות על 'חסרון כיס' היו חלק מאופיו, היה באותם ימים באמת דלפון. בשלב מסוים אף הרהר באפשרות למצוא את מזלו באמריקה, 'ארץ הזהב'. ביטוי לכך ניתן במכתבו ל**פישל** [לחובר](#) מראשית 1913:

ואף עכשיו אני עומד וטלטול חדש מתרגש עלי, כי אפשר מאד ואני אעזוב את ברלין ואדוד לאמריקה [!], כי נסתתמו כל מקורות פרנסתי בקרית מלך רב [ברלין] (ש"י עגנון, מסוד חכמים, שוקן, 2002, עמ' 87).

לבסוף חזר בו מתוכניתו זו, אך במכתבים ובגלויות ששיגר באותן שנים שב ונתן בכל פעם ופעם ביטוי לדלותו ולקשיי פרנסתו. כך, למשל, בגלויה ששלח ב-14 באפריל 1913 לשמעוני, ששהה אז בשווייץ, כתב לו עגנון: 'לאמריקה לא נסעתי מחמת הפחד שבי. שְעוּרִים אֵין, ומוצא ללחם אֵין', וברור שיש כאן גם משחק מילים על שיעורים-שְעוּרִים.

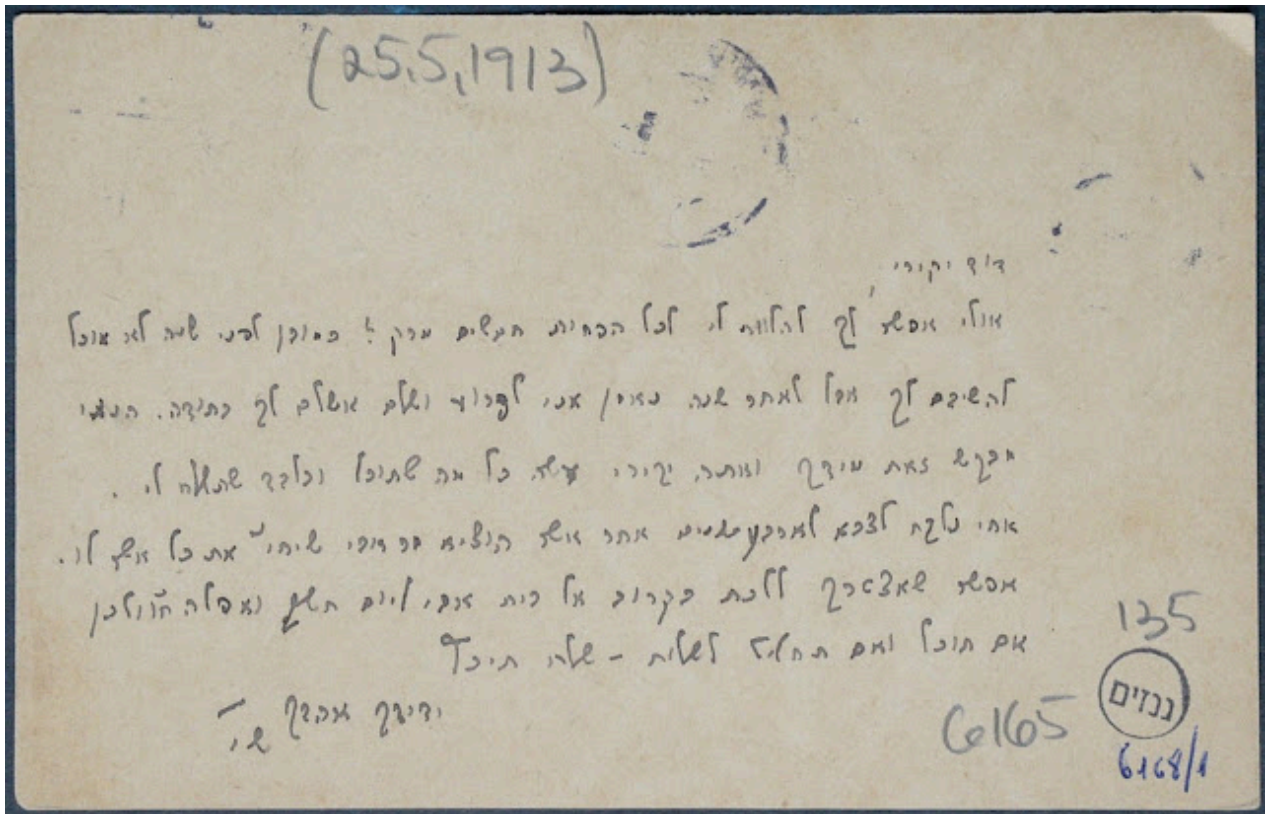
'שעורים אין ומוצא ללחם אין' – עגנון לשמעוני, 14 באפריל 1913

מחמת מצבו נאלץ עגנון להתחנן על נפשו ולבקש הלוואות מידידיו. בגלויה ששלח לשמעוני ב-25 במאי 1913, כתב:

דוד יקירי,

אולי אפשר לך להלוות לי לכל הפחות חמשים מרק? כמובן לפני [חלוף] שנה לא אוכל להשיבם לך, אבל לאחר שנה נאמן אני לפרוע ושלם אשלם לך בתודה. הנני מבקש זאת מידך ואתה יקירי עשה כל מה שתוכל ובלבד שתשלח לי. אחי נלקח לצבא לארבע שנים אחר אשר הוציא מר אבי שיחי' את כל אשר לו. אפשר שאצטרך ללכת בקרוב אל בית אבי ליום חשך ואפלה ח"ו ולכן אם תוכל ואם תחליט לשלוח – שלח תיכף.

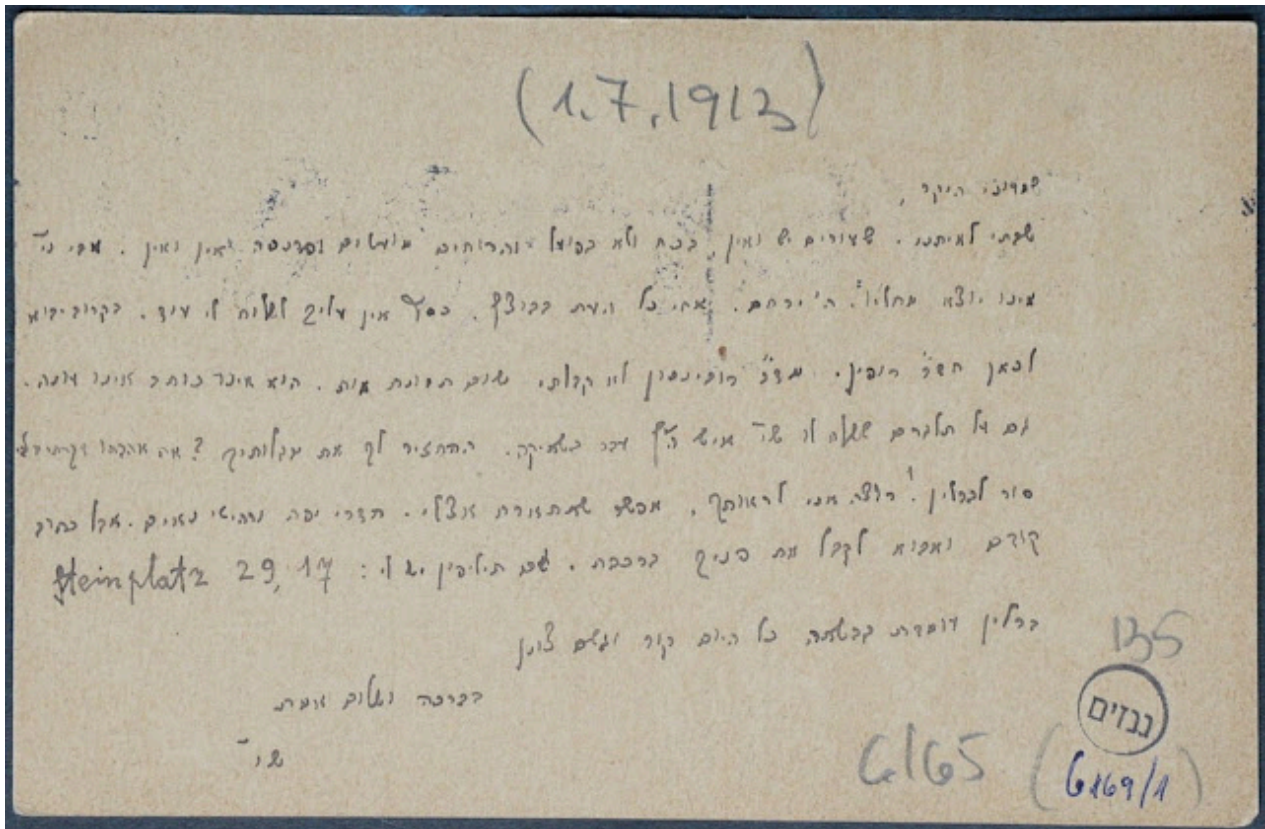
ידידך אהבך, ש"י.

'אולי אפשר לך להלוות לי לכל הפחות חמשים מרק?' - עגנון לשמעוני, 25 במאי 1913

בגלויה נוספת, ששלח לשמעוני ב-1 ביולי 1913, שב עגנון והתאונן על מצבו בנוסח דומה:

שבתי לאיתני. שְׁעוּרִים יש ואֵין, בכוח ולא בפועל, והרווחים מועטים ופרנסה אין ואֵין. אבי נ"י אינו יוצא מחליו. ה' ירחם. אחי כל העת בבוצץ. כסף אין. עליך לשלוח לי עוד.

'שעורים ישי ואין, בכוח ולא בפועל' – עגנון לשמעוני, 1 ביולי 1913

בחלוף כמה חודשים כבר שכב האב על ערש דווי ממש. מגלויה ששלח עגנון לידידו לחובר, ב-15 בנובמבר 1913, עולה שמחמת חסרון כיס והצורך בגיוס הכסף לקניית כרטיס הנסיעה ברכבת לבוצ'אץ', לא הצליח להגיע להלוויית אביו במועד והגיע רק למחרת. בגלויה התחנן עגנון:

בעוד רגעים אחדים אני נוסע מברלין על מנת לילך בוצצה כי רגעי אבי ספורים חלילה. ידידי אני מבקשך בכל לשון של בקשה כי תואיל לשלוח לי עפ"י האדריסה [הכתובת] הרשומה מטה סך מאה וחמשים מארק (מסוד חכמים, עמ' 92-93; אמונה ירון, פרקים מחיי, שוקן, 2005, עמ' 160).

הצרות לא עזבו את עגנון גם לאחר מכן. לצד האבל על אביו, נדרש לסייע לשלוש אחיותיו שנותרו יתומות מאב ואם, ובנוסף, הוא עצמו נפל למשכב וסבל ממיחושים שונים. ביטוי לכך יש במכתבו ללחובר, שגר אז בוורשה, מיום 1 במאי 1913:

בפעם הראשונה בימי חיי נחליתי. ראשי כאב עלי וקדחתי. החינין [תרופה למלריה] היה לחמי יומם ודמעתי בלילה. לאמריקה לא נסעתי ובברלין כלו כל התקוות (מסוד חכמים, עמ' 89).

מתברר שהמחלה נמשכה זמן רב. גם בחלוף שלושה שבועות הוסיף עגנון והתלונן בגלויה ששיגר לשמעוני ב-22 במאי 1913:

התעשה חיל בלמודים? מתי נשוב לארצנו?

ידידי, אצלי הצרות מרובות על הרגעים. גם בקדחת חנני ה' ובכאב ראש. היום הוקל לי. מי יודע מי יולד יום מחר. באמת כבר באה העת שה' ירחם עלינו.

7/15

בחלוף כשבועיים, ב-3 ביוני 1913, שב עגנון ושיגר גלויה נוספת לשמעוני:

קדחתי עזבה אותי. כמעט בריא אנכי. אבל לוגם אני כל בקר לגימה הגונה של חנין ואני חלש מאד ורפה אונים. השְׁעוּרִים מעטים ואבוד הזמן גדול, והחינין מזמזם במוחי, וצרות רבות ורעות מתחדשות עלי חדשים לבקרים.

[illegible]

'קדחתי עזבה אותי' – עגנון לשמעוני, 3 ביוני 1913

הימים חלפו, השנים עברו. בין לבין התחתן עגנון עם אסתר מרכס, בת למשפחת בנקאים, ומצבו הכלכלי הוטב לאין שיעור; בד בבד פרס עליו שלמה זלמן שוקן את חסותו. מכאן ואילך יכול היה להתמסר למלאכת הכתיבה ולפרסם שלל יצירות ממעיינו השופע.

עם שובו לארץ ישראל, בשנת 1924, ידידותו עם שמעוני הלכה והתחזקה. בין השאר, נהג עגנון לשהות בבית שמעוני בתל אביב, לעיתים מרצונו של המארח ולעיתים שלא מרצונו. ביטוי לכך ניתן במכתבים רבים של עגנון מאותם ימים (ראו במאמרי, '[דוקטור פיקחין ומיסטר פזמוני](#)', **הארץ**, תרבות וספרות, 16 באפריל 2025).

דוד שמעוני, כנראה בשנות העשרים [\(ויקימדיה\)](#)

באחד המכתבים שכתב לשמעוני, ב-24 ביוני 1925, התייחס עגנון לסיפורו 'צפורי', שבו שילב מידע אוטוביוגרפי. הסיפור נכלל ב**ספר השנה של ארץ ישראל** לשנת תרפ"ה, ששמעוני היה אחד מעורכיו (לימים, ראה אור גם כספרון נפרד בסדרת 'עופר' של הוצאת דביר). בשל לחץ הזמנים שנקבע להופעת ספר השנה, לא עלה בידי עגנון לשכלל עוד ועוד, כמנהגו, את נוסח הסיפור כפי שרצה, אך כדרכו, לא התיר לאיש לגעת בנוסח ששלח. הוא הזהיר את שמעוני לבל 'ישלח ידו' אל הסיפור ואל 'תעש לו מאומה' (לשון המרמזת למעשה העקדה), ללא הסכמתו המפורשת:

ירושלים ת"ו ד' חקת תרפ"ה

שמעוני היקר הנה אנכי אף שולח לך את צפורי. ידעתי גם ידעתי כי הרבה יש לעשות עוד לספורי ולא עשיתי. אך יען אשר אתה אץ להוציא את ספר השנה אצתי לשלוח אותו לך והנני מוציא מתחת ידי דבר שאינו מתוקן. בכל זאת אבקשך ידידי אם תמצא בספורי דברים אשר לא לפי רוחך הודיעני נא ואתה ידידי אל תשלח (אל) ידך אל ספורי ואל תעש לו מאומה.

ושל' לך ממני אוהבך

ש"י

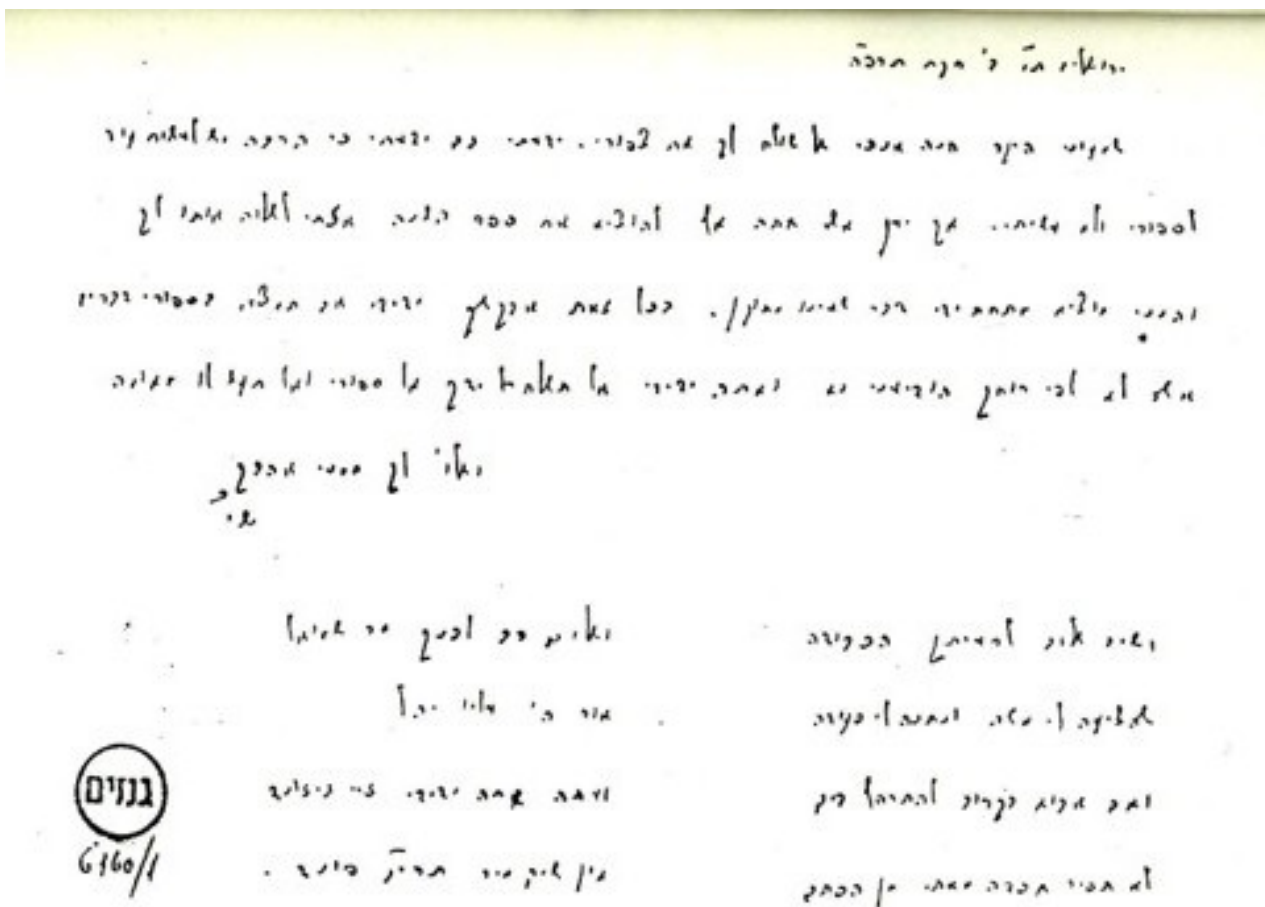
בשולי המכתב הוסיף עגנון ברכה מחורזת לדינה, רעייתו של שמעוני:

ושיר שלום לרעייתך הכבודה / שהציעה לי מטה ונתנה לי סעודה

ואם אבוא בקרוב להתרחץ בים / לא תסיר חסדה מאתי מן הסתם

ושלום רב לבנך מר שמואל / אור ה' עליו יהל

ועתה אתה ידידי זיי גיזונד / און שיק מיר תרי"ג פונד

'זיי גיזונד' – עגנון לשמעוני, 24 ביוני 1925

הרמיזה שבשולי האיגרת – 'זיי גיזונד, און שיק מיר תרי"ג פונד', כלומר היה בריא ושלח לי תרי"ג [613] פונט [לירות], כמניין המצוות – מתייחסת לשכר הסופרים הנדיב ששמעוני הבטיח לו, 'פי שניים ומחצה משהוא משלם לשאר הסופרים' (ש"י עגנון, אסתרליין יקירתי, שוקן, 1983, עמ' 80).

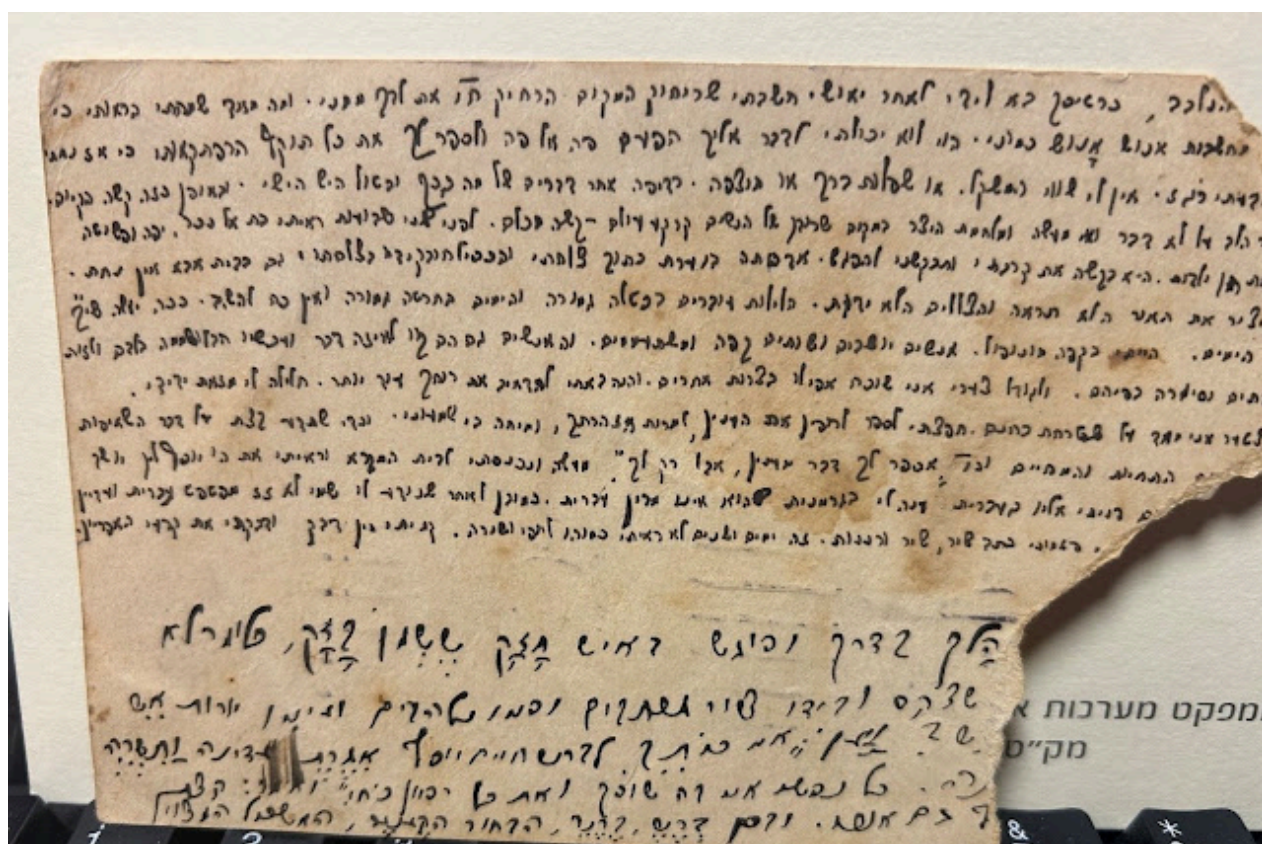
דוד שמעוני נואם בכנס הסופרים העבריים, קיבוץ מעלה החמישה, 1945 (צילום: זולטן קלוגר, [ויקימדיה](#))

כאמור, הקשר בין השניים נמשך עד פטירתו של שמעוני, בשלהי שנת 1956. ביטוי לו ניתן בשורה נוספת של מכתבים ואיגרות שהוחלפו ביניהם ומצויים כיום בארכיונו של שמעוני השמור בארכיון 'גנזים' של אגודת הסופרים העבריים.

להשלמת התמונה נביא שיר מחורז נוסף, הפעם פרי עטו של שמעוני, על 'ברנר, הבחור הקענער' (ביידיש: היודע). השיר, שנשמר בארכיון עגנון שבספרייה הלאומית, נרשם בשולי גלויה שכתב עגנון מברלין ב-5 בינואר 1913 לידידו יוסף חיים ברנר. השיר נכתב באותיות זעירות אבל קריאות מאד.

בגלויה עצמה ציין עגנון, בין השאר, כי רצה לספר לארתור רופין, מנהל המשרד הארצישראלי, על עניין מסוים, אך שמעוני 'מיחה בו'. בסופה הוסיף עגנון, בלשון שעשויה להשתמע לשתי פנים, לשבח ולגנאי: 'פזמוני כתב שיר, שיר ורננות. זה ימים ושנים לא ראיתי כמוהו ליופי ושירה. קניתי מין דבק ודבקתי את קרעי האפריון'.

עיקרה של גלויה זו, עם שאר חילופי המכתבים בין עגנון לברנר, התפרסמה על ידי רפי וייזר (גרשון שקד ורפאל וייזר [עורכים], **ש"י עגנון: מחקרים ותעודות**, מוסד ביאליק, תשל"ח, עמ' 50-51), אך לענייננו כאן, העיקר חסר מן הספר. וייזר, שהיה אז ממונה על ארכיון עגנון בספרייה הלאומית ובקי מאין כמוהו בגנזיו, לא צירף למהדורתו את אותו 'שיר ורננות שכתב פזמוני', והסתפק בהערה בשולי העמוד: 'כאן באות שורות אחדות מחורזות ובפרוזה שכתב שמעוני לברנר, ולא הבאנו אותן כיון שנפגעו ביותר בהסרת הבול מעל הגלויה'.

עגנון לברנר, 5 בינואר 1913. בתחתית הגלויה: הוספה של שמעוני לברנר

הנה אפוא השיר ככל שהצלחנו לפענחו (השלמות משוערות וביאורים ניתנו בתוך סוגריים רבועים):

[צד א]

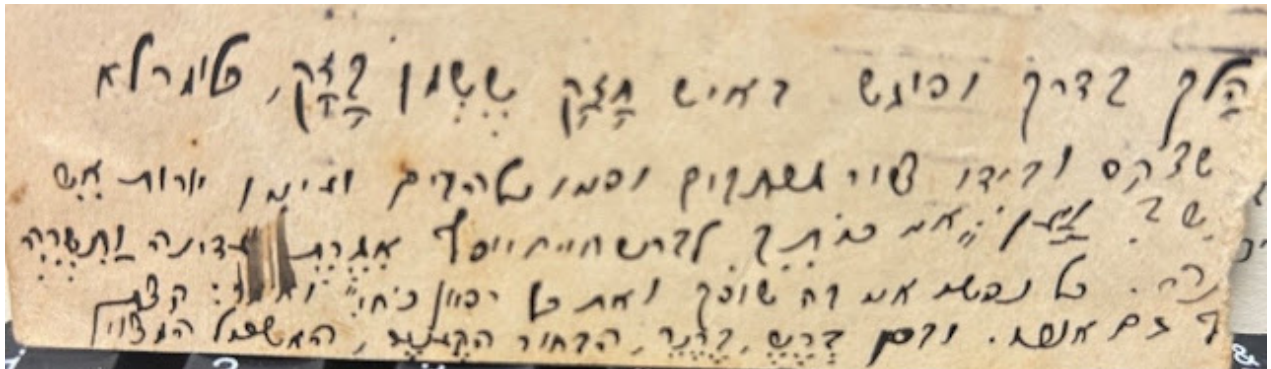
[...מ]הלך בדרך ופוגש באיש חֶזֶק שְׁשֻׁמוּ בֶזֶק, כלומר לא

[ש"י ט]שצקס ובידו צרור מכתבים ופניו נלהבים ועיניו יורות אֶשׁ

[...ש? ויען: "אני כותב לברנר חיים יוסף אגרת עדינה ותִשְׁרָה

[...נה] כל נפשי אני בה שופך ואת כל רפיון לחי". ואומר: קצת

[אוסף] גם אנכי. ובכן ברנר, ברנר, הבחור הקענער, המשכיל המצוין

שמעוני לברנר (צד א)

[צד ב]

[...ה] כל נשק מאין, בקצף ובשנינה

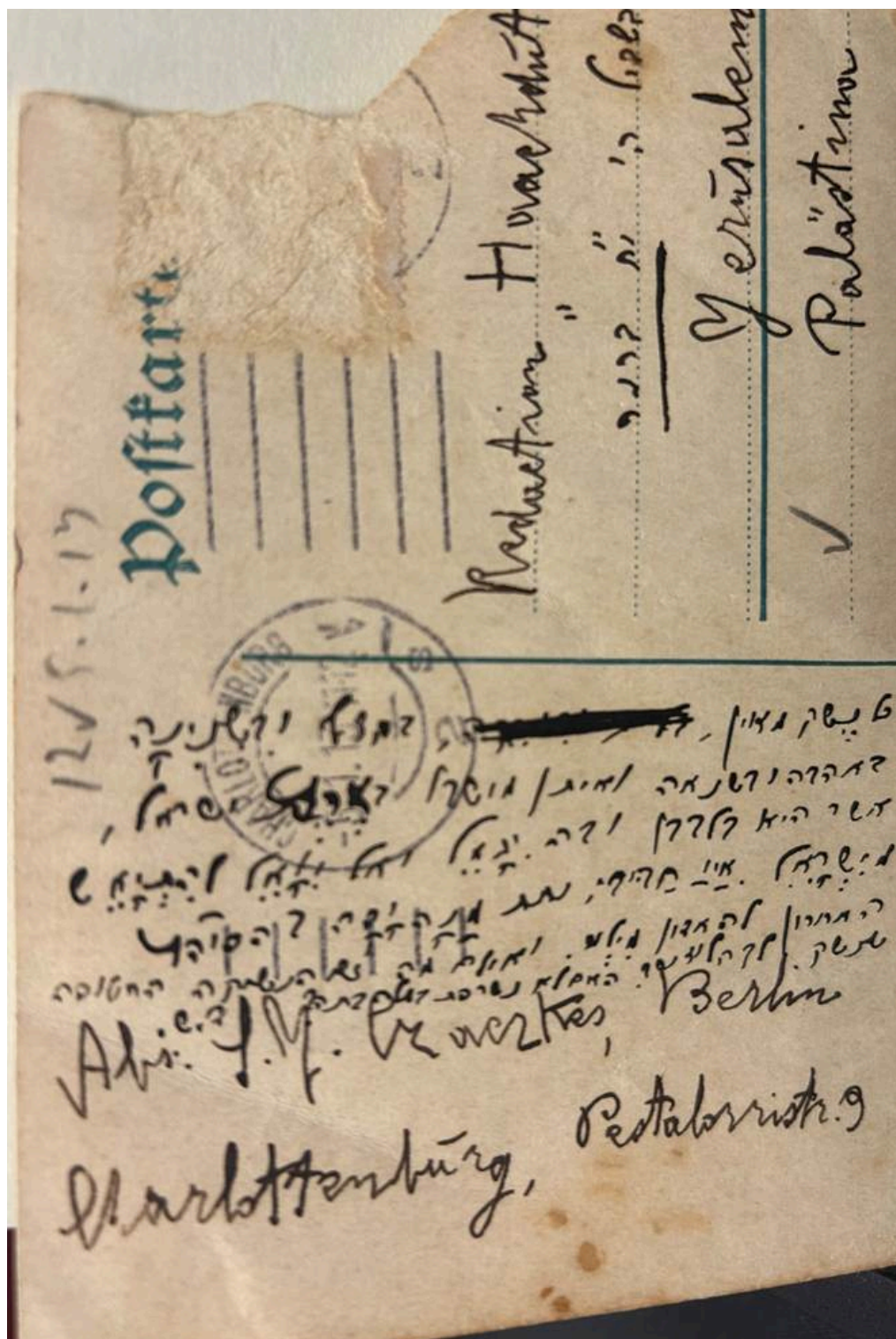
באהבה ובשנאה ואיתן מושבו בארץ ישראל,

אשר היא בלבבו ובה יגאל, ואל יואל [לשון איוולת] להתיאש

מישראל. איי חביבי, נתת מנה יפה בהפוע"ץ [הפועל הצעיר]

האחרון להאדון מילנר. ואולם מה זו הנשיקה החטופה

שנשק לך הלזנקה. האם לא נשרפת בשלהבתה? ד.ש. [דוד שמעוני]

שמעוני לברנר (צד ב)

דבריו של שמעוני חידתיים.

מיהו 'איש חזק ששמו בזק'? לא נדע. מיהו האדון מילנר? במכתב ששלח ברנר למ"י ברדיצ'בסקי, ב-6 באפריל 1908, הוא מציין כי 'ע"ד [על דבר] אותו ד"ר מילנר בפאריס אין אתי יודע עד מה'. 'לוזנקה' הוא אולי אנגרמה של קלזנר (השערה שהעלה בפניי עורך הבלוג), הלא הוא ההיסטוריון ועורך השלוח יוסף קלזנר, שחי אז באודסה ולא חיבב את ברנר.

סדרת מכתבים זו, שכאמור מתפרסמת כאן לראשונה, חושפת טפח נוסף במסכת היחסים בין הסופר והמשורר. היא מאירה אותה באור חדש, חיובי יותר ושונה מהדימוי השלילי שעשוי היה לעלות, ולו למראית עין, מתיאורי שמעוני בסיפוריו של עגנון, שהיו רוויים ברמיזות לעגניות ומזלזלות.

פרופ' [אביעד הכהן](#) הוא נשיא המרכז האקדמי שערי מדע ומשפט ועמית מחקר בכיר במכון ון ליר בירושלים aviad@edu.mishpat.ac.il

תודה לרעי פרופ' גדעון טיקוצקי, לעובדי ארכיון מכון 'גנזים' של אגודת הסופרים העברים ולעובדי ארכיון עגנון שבספרייה הלאומית על שסייעו לי כתמיד במאור פנים וברוחב לב והעמידו לרשותי את חומרי הארכיון.